

YMCHWIL GYMDEITHASOL RHIF:

15/2016

DYDDIAD CYHOEDDI:

10 MAWRTH 2016

GWERTHUSIAD O'R STRATEGAETH ADDYSG CYFRWNG CYMRAEG

Adroddiad terfynol

Crynodeb Gweithredol

1. Cyflwyniad a nodau'r ymchwil

- 1.1 Hwn yw adroddiad terfynol gwerthusiad annibynnol tair blynedd o Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg Llywodraeth Cymru. Cwblhawyd y gwerthusiad gan gwmni ymchwil Arad ar ran Llywodraeth Cymru.
- 1.2 Cyhoeddwyd y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg ('y Strategaeth') ym mis Ebrill 2010, gydag ymrwymiad i gefnogi *'[t]wf parhaus mewn addysg a hyfforddiant cyfrwng Cymraeg ym mhob sector ac ystod oedran'*. Gosodir pwyslais yn y ddogfen ar wella cynllunio er mwyn cefnogi addysg cyfrwng Cymraeg, a phennwyd targedau pum mlynedd a deng mlynedd er mwyn monitro'r cynnydd wrth weithredu'r Strategaeth.
- 1.3 Mae chwe nod strategol y Strategaeth yn anelu at gryfhau dulliau cynllunio a gwella'r seilwaith i gefnogi addysg cyfrwng Cymraeg, yn genedlaethol ac ar lefel leol:

Nod strategol 1: Gwella'r broses o gynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y cyfnodau addysg cyn-statudol a statudol, ar sail ymateb yn rhagweithiol i'r galw gwybodus ymhlith rhieni

Nod strategol 2: Gwella'r broses o gynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg yng nghyfnodau ôl-14 addysg a hyfforddiant, gan ystyried dilyniant ieithyddol a datblygu sgiliau'n barhaus

Nod strategol 3: Sicrhau bod pob dysgwr yn datblygu ei sgiliau iaith yn y Gymraeg i'w botensial llawn ac annog dilyniant ieithyddol cadarn o un cyfnod addysg a hyfforddiant i'r nesaf

Nod strategol 4: Sicrhau gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg wedi'i gynllunio sy'n darparu nifer ddigonol o ymarferwyr ar gyfer pob cyfnod addysg a hyfforddiant, ac sy'n meddu ar sgiliau iaith uchel yn y Gymraeg a chymhwysedd mewn methodolegau addysgu

Nod strategol 5: Gwella'r dulliau cymorth canolog ar gyfer addysg a hyfforddiant cyfrwng Cymraeg

Nod strategol 6: Cyfrannu at feithrin ac atgyfnerthu sgiliau iaith yn y Gymraeg mewn teuluoedd ac yn y gymuned

- 1.4 Nod y gwerthusiad oedd mesur effeithiolrwydd a thraweffaith y Strategaeth, gan ystyried i ba raddau y mae'r Strategaeth wedi gwireddu'r nodau, yr amcanion a'r deilliannau disgwylidig.
- 1.5 Mae'r gwerthusiad yn seiliedig ar raglen ymchwil eang sy'n cyfuno amrywiaeth o ddulliau. Ceir gwerthusiad o'r Strategaeth yn ei chyfanrwydd, ochr yn ochr ag adolygiadau o rai o'r rhaglenni penodol sy'n rhan o gynllun gweithredu'r Strategaeth. Cyhoeddwyd eisoes adolygiadau o'r Cynllun Sabothol Iaith Gymraeg ar gyfer ymarferwyr addysgol; y rhaglen gomisiynu adnoddau cyfrwng Cymraeg; prosiect Hyrwyddwyr Dwyieithrwydd mewn addysg bellach; a dau brosiect ym maes Cymraeg ail iaith. Cyhoeddwyd adroddiad interim ar werthusiad o'r Strategaeth ym mis Tachwedd 2014.
- 1.6 Mae'r adroddiad terfynol yn cyflwyno'r cyd-destun sy'n gefndir i'r Strategaeth (Pennod 3). Mae'n cynnig gwybodaeth a sylwebaeth ar weithrediad y Strategaeth (Pennod 4). Mae Penodau 5-8 wedi'u trefnu fesul thema sy'n cyfateb i nodau'r Strategaeth, sef: Cynllunio darpariaeth (Pennod 5), Datblygu'r gweithlu (Pennod 6), Cymorth canolog (Pennod 7) a Sgiliau iaith a defnydd o'r Gymraeg (Pennod 8). Ceir casgliadau ac argymhellion ym Mhennod 9.

2. Dulliau ymchwil

- 2.1 Mae'r dystiolaeth a chasgliadau'r gwerthusiad hwn yn seiliedig ar y dulliau ymchwil a'r adolygiadau canlynol:
  - cyfnod cwmpasu a mireinio'r fframwaith gwerthuso;
  - cyfweliadau â rhanddeiliaid cenedlaethol;
  - astudiaethau ardal mewn chwe ardal o Gymru (cyfweliadau gyda swyddogion awdurdodau lleol, athrawon, dysgwyr, rhanddeiliaid lleol, rhieni);
  - arolwg penaethiaid ysgolion a cholegau addysg bellach;
  - Adolygiad o Ddefnydd ac Ansawdd yr Adnoddau a Gomisiynwyd gan Uned y

Gymraeg mewn Addysg;

- Astudiaeth o waith yr Hyrwyddwyr Dwyieithrwydd mewn Addysg Bellach;
- Adolygiad o'r Cynllun Sabothol Iaith Gymraeg ar gyfer ymarferwyr addysgol;
- Adolygiad o ddau brosiect ym maes Cymraeg ail iaith (Adolygiad o brosiect Cymraeg bob dydd, ac Adolygiad o brosiect i annog addysgu cyfrwng Cymraeg mewn ysgolion cyfrwng Saesneg).

2.2 Mae'r adroddiad terfynol hwn yn cyflwyno asesiad cyfannol sy'n tynnu ynghyd y dystiolaeth a gasglwyd drwy'r elfennau uchod.

3. Canfyddiadau allweddol

Gweithredu'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg

- 3.1 Mae cefnogaeth i weledigaeth a nodau'r Strategaeth ymysg y swyddogion (cenedlaethol a lleol), rhanddeiliaid ac ymarferwyr sydd wedi ymwneud â hi. Fodd bynnag, nid yw'r weledigaeth wedi'i gwreiddio mewn ffordd gyson ar draws yr holl bartneriaid gweithredu ac ar hyd gwahanol haenau'r gyfundrefn addysg, o Lywodraeth Cymru i lawr i awdurdodau lleol a darparwyr.
- 3.2 Un o'r rhesymau pennaf am hyn yw'r newidiadau cyson a welwyd yn ystod y cyfnod ers cyhoeddi'r Strategaeth. Gwelwyd newidiadau i drefniadau cefnogi ysgolion (rhanbartholi) ac adolygiadau polisi allweddol ym meysydd cymwysterau, cynllunio a chyllido ôl-16, y cwricwlwm a threfniadau asesu a hyfforddiant cychwynnol athrawon. Cesglir nad yw gweledigaeth na dylanwad y Strategaeth wedi'u prif ffrydio'n ddigonol i wrthsefyll dylanwad datblygiadau allanol eraill. Mae angen i Lywodraeth Cymru sicrhau bod ei gweledigaeth ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg yn cael ei chynnal a'i hatgyfnerthu wrth weithredu polisiau ym maes addysg, gan gynnwys argymhellion *Dyfodol Llwyddiannus*, adroddiad Yr Athro Donaldson ar y cwricwlwm a'r trefniadau asesu yng Nghymru.
- 3.3 Ceir amrywiadau yn y sylw sydd wedi ei roi i'r Strategaeth gan wahanol bartneriaid gweithredu. Mae rhai awdurdodau lleol a darparwyr blaengar wedi gweithio i sicrhau cyswllt rhwng gweledigaeth a nodau'r Strategaeth a'u cynlluniau strategol sefydliadol. Ar y llaw arall, gwelwyd diffyg blaengynllunio strategol ar gyfer cefnogi twf mewn addysg cyfrwng Cymraeg ymysg nifer o awdurdodau lleol a darparwyr. Cesglir bod angen i Lywodraeth Cymru gyhoeddi datganiad polisi sy'n atgyfnerthu ei gweledigaeth ac ymrwymiad i ddatblygu darpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg.
- 3.4 Mae'r gwerthusiad wedi canfod y bu gwelliannau yn y ffordd y mae awdurdodau lleol a rhai partneriaid gweithredu eraill yn cynllunio i gefnogi darpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg. Serch hynny, nid yw'r camau a gymerwyd hyd yma wedi sicrhau twf ar y raddfa a ddymunwyd. Dengys tystiolaeth y gwerthusiad nad yw'r cynllunio ar sail ymateb i'r galw, sef un o egwyddorion y Strategaeth, o angenrhaidd yn sicrhau twf yn y ddarpariaeth.
- 3.5 Wrth ail-ddatgan ei gweledigaeth ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg, dylai

Llywodraeth Cymru nodi'n glir ei disgwyliadau ar bartneriaid gweithredu i flaengynllunio'n bwrpasol i gynyddu darpariaeth a, lle'n briodol, symbylu twf yn y galw er mwyn gwireddu gweledigaeth y Llywodraeth ar gyfer twf addysg cyfrwng Cymraeg. Yr her i Lywodraeth Cymru yw sicrhau bod ei gweledigaeth yn cael ei pherchnogi'n llawn gan bartneriaid a'i gweithredu gyda phenderfyniad ar hyd holl haenau'r gyfundrefn addysg ledled Cymru.

Cynnydd yn erbyn targedau'r Strategaeth

- 3.6 Dangoswyd rhywfaint o lwyddiant wrth gyrraedd y targedau a osodwyd yn 2010. Fodd bynnag, yn achos mwyafrif y dangosyddion ni chyflawnwyd y cynnydd a ragwelwyd yn 2010. Ceir manylion a dehongliad ar y cynnydd yn erbyn y targedau ym Mhennod 4 yr adroddiad llawn.
- 3.7 Cesglir bod lle i gryfhau'r arweinyddiaeth o fewn yr Adran Addysg a Sgiliau wrth yrru gweithrediad y Strategaeth. Wrth weithio tuag at gynyddu darpariaeth yn unol â deilliannau disgwyliedig y Strategaeth mae angen sicrhau bod cynnydd yn cael ei herio gan uwch swyddogion a bod yr holl bartneriaid gweithredu yn cael eu dal yn atebol am eu cyfraniadau at y targedau.

Cynllunio darpariaeth

Cynllunio darpariaeth blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg

- 3.8 Er nad yw'r gwerthusiad hwn wedi ymchwilio yn fanwl i drefniadau lleol i gefnogi darpariaeth blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg, awgryma'r dystiolaeth nad yw darpariaeth ar gyfer y blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg yn cwrdd â'r galw mewn nifer o ardaloedd. Nid yw gweledigaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y blynyddoedd cynnar yn cael ei fynegi'n gyson ar draws bob polisi, rhaglen a chynllun gweithredu perthnasol. Mae angen i Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg (CSGAau), cynlluniau strategol Dechrau'n Deg lleol a chynlluniau gweithredu rhaglenni perthnasol eraill ddatgan yn glir sut y bydd y weledigaeth hon yn cael ei gweithredu a'i gwireddu.

Cynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y cyfnodau statudol

- 3.9 Roedd gosod Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg ar sail statudol yn ddatblygiad arwyddocaol sydd wedi arwain at drefniadau cynllunio mwy cyson a strwythuredig. Gwelwyd tystiolaeth o ymagwedd fwy cydlynus wrth gynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg ar draws chwe astudiaeth ardal y gwerthusiad. Serch hynny, codwyd cwestiynau ynghylch effeithiolrwydd y cynllunio o safbwynt cefnogi cynnydd yn y ddarpariaeth. Adroddodd penaethiaid a rhanddeiliaid mewn rhai ardaloedd bod awdurdodau yn 'araf' neu'n 'gyndyn' i ymateb i'r galw cynyddol am addysg Gymraeg.
- 3.10 Mae ymagwedd a dealltwriaeth unigolion allweddol (cyfarwyddwyr addysg, aelodau etholedig, uwch-swyddogion) yn dylanwadu'n gryf ar ansawdd ac effeithiolrwydd cynlluniau a gweithredu lleol. Mae angen i arweinyddion lleol berchnogi CSGAau a gyrru twf mewn ffordd sy'n cefnogi gweledigaeth genedlaethol y Strategaeth.

- 3.11 Mae anghysondeb yn y ffordd y mae awdurdodau yn ymgynghori gydag ysgolion, darparwyr a rhanddeiliaid lleol wrth lunio'u CSGAau. Mae lle i gryfhau'r ffordd y mae nifer o awdurdodau yn sicrhau mewnbwn partneriaid i'r broses o lunio'r Cynlluniau.
- 3.12 Gwelwyd enghreifftiau o ddiffyg cysylltiad rhwng amcanion y Strategaeth a chynlluniau ehangach. Mae angen gwella'r cydgysylltiad rhwng nodau'r Strategaeth a CSGAau, a pholisïau a gweithdrefnau lleol perthnasol eraill, megis polisïau cludiant a chynlluniau blynyddoedd cynnar.
- 3.13 Mae'r gyfundrefn addysg cyfrwng Cymraeg yn parhau i gollu nifer o ddysgwyr wrth iddynt drosglwyddo rhwng addysg gynradd ac uwchradd. Dengys y data bod nifer o ddysgwyr yn trosglwyddo o addysg cyfrwng Cymraeg gan symud i astudio mewn ffrydiau Saesneg neu ddwyieithog ac yn dilyn cyrsiau Cymraeg ail iaith yng Nghyfnodau Allweddol 3 a 4. Ceir amrywiaeth o fodolau darpariaeth dwyieithog mewn ysgolion lle y defnyddir y Gymraeg i raddau gwahanol wrth gyflwyno'r cwricwlwm. Mae'r amrywiaeth hon yn ffactor pwysig yn y patrymau dilyniant, gyda'r cyfraddau dilyniant isaf yn yr ardaloedd lle mae'r nifer uchaf o ysgolion dwyieithog.
- 3.14 Mae angen i awdurdodau lleol ac ysgolion sicrhau bod ganddynt ddealltwriaeth o'r rhesymau y tu ôl i benderfyniadau rhieni a phlant i newid cyfrwng. Bydd angen i swyddogion polisi addysg lleol ystyried pa gamau y gellid eu cymryd i newid y sefyllfa, gan weithio'n agos gyda rhieni a llywodraethwyr ysgolion.

Cynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg 14-19

- 3.15 Mae gweithredu'r Mesur Dysgu a Sgiliau (Cymru) 2009 wedi cefnogi nod y Strategaeth o gryfhau darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y cyfnod ôl-14. Mae gwaith y Rhwydweithiau Rhanbarthol 14-19 a'r fforymau cyfrwng Cymraeg trawsffiniol wedi arwain at well cydweithio rhwng darparwyr ar weithgareddau i rannu arfer da a datblygu'r gweithlu mewn rhai ardaloedd.
- 3.16 Yn dilyn yr adolygiad o gynllunio a chyllido ôl-16, cyflwynwyd fframwaith cyllido newydd yn y flwyddyn academaidd 2014/15, sy'n cyllido sefydliadau ar sail rhaglenni, yn hytrach nag ar sail cymwysterau. Bydd angen monitro sut y mae darparwyr yn addasu i'r fframwaith newydd, gan edrych yn benodol ar ei ddylanwad ar allu sefydliadau i gynllunio ar gyfer cynyddu darpariaeth a rhaglenni dysgu cyfrwng Cymraeg.
- 3.17 Yn y sector addysg bellach mae'r prosiect Hyrwyddwyr Dwyieithrwydd wedi cefnogi'r broses o gynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg ac wedi arwain at gynnydd yn y sylw a roddir i gefnogi'r Gymraeg mewn colegau. Er bod cefnogaeth i nodau'r Strategaeth ymysg penaethiaid sefydliadau addysg bellach, nid yw'r gweithredu yn ddigon pwrpasol a strategol ac, yn sgil hyn, ychydig iawn o gynnydd sydd wedi ei weld mewn darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y sector addysg bellach yn ystod oes y Strategaeth.

Addysg anghenion dysgu ychwanegol cyfrwng Cymraeg

- 3.18 Mae rhai awdurdodau blaengar wedi ehangu darpariaeth cyfrwng Cymraeg i ddysgwyr gydag anghenion dysgu ychwanegol drwy sefydlu canolfannau arbenigol. Gwelwyd enghreifftiau o awdurdodau'n gweithio'n draws-ffiniol i gryfhau darpariaeth. Fodd bynnag, mae'r ymchwil wedi darganfod gwendidau yn y ddarpariaeth a cheir amrywiaethau yn y gwasanaethau sydd ar gael rhwng siroedd a hyd yn oed o fewn siroedd. Mae angen parhau i fuddsoddi yn sgiliau a chapasiti'r gweithlu er mwyn

sicrhau cyfleoedd cyfartal i ddysgwyr cyfrwng Cymraeg sydd angen cymorth ychwanegol ac arbenigol. Adrodda penaethiaid bryderon bod prinder arbenigwyr ac adnoddau addas yn cael effaith niweidiol ar ddysgwyr.

Y gweithlu

- 3.19 Nod y Strategaeth oedd adeiladu capasiti a sgiliau'r gweithlu cyfrwng Cymraeg er mwyn sicrhau bod cyflenwad digonol o ymarferwyr ar draws pob cyfnod addysg a hyfforddiant. Bu twf yn nifer a chanran y myfyrwyr sy'n cwblhau cwrs hyfforddiant cychwynnol athrawon ac yn medru addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg yn ystod oes y Strategaeth. Serch hynny, nid yw'r dystiolaeth yn dangos bod y Strategaeth wedi esgor ar newidiadau sylfaenol i gyflenwad y gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg. Mae prinder ymarferwyr mewn rhai pynciau yn y sector uwchradd cyfrwng Cymraeg ac adrodda penaethiaid eu bod yn parhau i brofi anawsterau wrth lenwi rhai swyddi gweigion.
- 3.20 Mae'r dystiolaeth ynglŷn â'r cyflenwad a'r galw am ymarferwyr o fewn y sector cyfrwng Cymraeg yn anghyflawn gan nad yw'r dulliau a ddefnyddir i gasglu gwybodaeth ar sgiliau iaith y gweithlu yn gynhwysfawr nac yn systematig ar hyn o bryd. Gwelwyd ymdrechion i wella'r broses o gasglu data systematig ar sgiliau Cymraeg y gweithlu addysg ond nid yw'r prosesau hyn eto'n weithredol. Dengys data bod nifer yr ymgeiswyr i swyddi yn y sector cyfrwng Cymraeg yn sylweddol is na'r sector cyfrwng Saesneg a bod nifer y ceisiadau ar gyfartaledd i swyddi gwag mewn ysgolion cynradd ac uwchradd cyfrwng Cymraeg wedi haneru ers 2010.
- 3.21 Mae safonau iaith ar draws y gweithlu yn bryder i rai arweinyddion a phenaethiaid ysgolion a cholegau. Cesglir bod angen sicrhau y rhoddir sylw i safonau iaith mewn cyrsiau hyfforddiant cychwynnol i athrawon a hyfforddiant parhaus er mwyn codi safon iaith ymarferwyr sydd eisoes o fewn y gyfundrefn addysg.
- 3.22 Mae'r Cynllun Sabothol, sy'n darparu cyfnodau o astudio dwys i ymarferwyr er mwyn eu galluogi i ddatblygu sgiliau iaith Gymraeg, wedi arwain at ddeilliannau cadarnhaol i unigolion ac ysgolion. Mae'n cynnig cyfle i lenwi bylchau mewn sgiliau iaith ac yn ennyn hyder ymysg nifer o ymarferwyr gyda rhywfaint o Gymraeg. Fodd bynnag, mae angen trefniadau hyfforddiant a datblygiad proffesiynol parhaus prif-ffwrdd sy'n sicrhau cyflenwad digonol o ymarferwyr rhugl o'r radd flaenaf er mwyn cefnogi twf mewn darpariaeth cyfrwng Cymraeg. Mae angen sicrhau bod gweithredoedd a'r cyllid cysylltiedig i gynyddu a chefnogi sgiliau'r gweithlu yn rhan integredig o gynlluniau strategol ar lefel leol a, lle'n briodol, ar lefel darparwr.
- 3.23 Dengys y data bod sgiliau Cymraeg nad ydynt yn cael eu defnyddio o fewn y gweithlu ar hyn o bryd. Ni chafwyd unrhyw dystiolaeth fod y 'capasiti ychwanegol' hwn yn cael ei drafod wrth gynllunio niferoedd. Dylai dealltwriaeth o feysydd arbenigedd a lleoliaid yr athrawon cymwysedig sy'n gallu addysgu'r Gymraeg/drwy gyfrwng y Gymraeg, ond nad ydynt yn gwneud hynny, fod yn wybodaeth bwysig wrth gynllunio niferoedd.

Cymorth canolog

- 3.24 Mae gweithredu Mesur Dysgu a Sgiliau (Cymru) 2009 wedi arwain at gynnydd yn y dewis o gymwysterau cyfrwng Cymraeg, ac yn hynny o beth mae wedi cefnogi nodau'r Strategaeth. Mae'r dystiolaeth yn dangos bod galw parhaus gan ymarferwyr am gymorth gan Lywodraeth Cymru a chyrrff dyfarnu i ddarparu cymwysterau newydd drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae angen i gyrff dyfarnu sicrhau bod capasiti digonol ganddynt i ddarparu cymwysterau'n ddwyieithog, yn benodol aseswyr a chymedrolwyr gyda sgiliau Cymraeg.
- 3.25 Mae'n hollbwysig hefyd bod cyrrff dyfarnu a Llywodraeth Cymru yn blaengynllunio er mwyn caniatáu digon o amser ar gyfer datblygu adnoddau cyfrwng Cymraeg i gydfynd â lansio cymwysterau newydd. Dengys y dystiolaeth o'r astudiaethau ardal a'r Adolygiad o Adnoddau bod cyfran sylweddol o ymarferwyr yn teimlo bod bwlch amser rhwng cynhyrchu fersiynau Saesneg a Chymraeg o adnoddau yn parhau i anafanteisio ymarferwyr sy'n gweithio yn y sector cyfrwng Cymraeg.
- 3.26 Dengys y dystiolaeth mai rhaglen comisiynu adnoddau Uned y Gymraeg mewn Addysg Llywodraeth Cymru sy'n bennaf gyfrifol am y twf yn y dewis o adnoddau cyfrwng Cymraeg, a bod galw parhaus am y rhaglen. Fodd bynnag, mae prinder dewis mewn nifer o feysydd yn parhau i fod yn broblem i benaethiaid ac ymarferwyr. Adroddwyd bod prinder adnoddau electronig a rhyngweithiol yn y Gymraeg, adnoddau cyfoes cyfrwng Cymraeg ar gyfer Cyfnod Allweddol 3 ac adnoddau ar gyfer y sector addysg bellach.

Sgiliau iaith a defnydd o'r Gymraeg

- 3.27 Gwelwyd cynnydd mewn cyrhaeddiad a safonau pynciau Cymraeg iaith gyntaf ac ail iaith yng Nghyfnodau Allweddol 2 a 3 yn ystod oes y Strategaeth. Awgryma'r dystiolaeth o'r astudiaethau ardal a'r arolwg penaethiaid mai'r pwyslais cenedlaethol ar y Fframwaith Llythrennedd a Rhifedd, asesiadau PISA, a'r pwyslais ar wella safonau yn gyffredinol, gan gynnwys cyrhaeddiad a safonau iaith Gymraeg, sydd wedi bod yn bennaf gyfrifol am y cynnydd yn hytrach na'r Strategaeth. Clywyd bod amcanion y Strategaeth yn gyson â fframweithiau polisi ac arolygu ehangach ond nid yw'n gyrru ymdrechion i wella safonau nac yn dylanwadu'n ar ddarpariaeth yn yr ystafell ddosbarth.
- 3.28 Dengys tystiolaeth y gwerthusiad bod safonau Cymraeg iaith gyntaf wedi gwella ers 2010 yng Nghyfnodau Allweddol 2 a 3, gyda'r data cyrhaeddiad yn dangos cynnydd. Bu data cyrhaeddiad Cyfnod Allweddol 4 yn gymharol gyson dros yr un cyfnod. Ar y cyfan, felly, mae'r data cyrhaeddiad yn gadarnhaol ac adlewyrchwyd hyn yng nghanlyniadau'r arolwg penaethiaid a'r astudiaethau ardal, gyda'r mwyafrif o ymarferwyr o'r farn bod safonau Cymraeg iaith gyntaf wedi gwella.
- 3.29 Darlun cymysg a geir o'r dystiolaeth a gasglwyd mewn perthynas â safonau Cymraeg ail iaith. Ar yr un llaw, dengys data cyrhaeddiad y bu gwelliant yng Nghyfnodau Allweddol 3 a 4 ers 2010. Fodd bynnag, mae'r gwelliant hwn yn seiliedig ar waelodlin isel. Casglwyd tystiolaeth ansoddol a oedd yn mynegi beirniadaeth ynglŷn â safonau Cymraeg ail iaith yn yr arolwg penaethiaid ac yn yr holl astudiaethau ardal. Bu cryn feirniadaeth yn ogystal o safonau Cymraeg ail iaith ar draws y cyfnodau allweddol mewn cyhoeddiadau eraill yn ystod cyfnod y

gwerthusiad.

- 3.30 Adolygwyd dau brosiect peilot sydd wedi'u cyflwyno fel rhan o raglen weithredu'r Strategaeth. Awgryma'r dystiolaeth bod y prosiectau peilot hyn wedi eu croesawu gan ymarferwyr a dysgwyr ond nid yw'r adolygiadau yn ein galluogi i ddangos traweffaith y prosiectau hynny. Yn ogystal, nid yw'r prosiectau peilot hyn wedi eu gweithredu ar raddfa digon mawr i fesur eu cyfraniad at gyflawni nodau'r Strategaeth.
- 3.31 Cafwyd dystiolaeth i awgrymu nad yw'r sector addysg cyfrwng Cymraeg yn cynnig digon o gyfleoedd i ddysgwyr ymarfer eu sgiliau llafar ar hyn o bryd. Dengys y dystiolaeth bwysigrwydd ysgolion wrth ddarparu cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith Gymraeg y tu allan i addysg ffurfiol, yn enwedig mewn ardaloedd lle nad oes canran uchel o siaradwyr Cymraeg. Dylid cynnig rhagor o gyfleoedd i ddisgyblion ymarfer sgiliau llafar mewn cyd-destunau ffurfiol ac anffurfiol.

4. Argymhellion

- 4.1 Yn seiliedig ar y dadansoddiad o'r dystiolaeth a gasglwyd yn ystod y gwerthusiad, cyflwynir yr 21 o argymhellion isod i Lywodraeth Cymru.

Argymhelliad 1: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi datganiad polisi sy'n cadarnhau ac yn atgyfnerthu ei gweledigaeth ar gyfer twf parhaus addysg cyfrwng Cymraeg. Dylai'r datganiad hwn bwysleisio'r dyletswydd sydd ar yr holl bartneriaid i gynllunio'n rhagweithiol ar gyfer cynyddu darpariaeth addysg Gymraeg.

Argymhelliad 2: i Lywodraeth Cymru

Dylid adolygu'r targedau cenedlaethol ar gyfer 2020 a'u cynnwys fel rhan o'r datganiad polisi ar addysg cyfrwng Cymraeg. Dylid cynnwys is-dargedau ar lefel ranbarthol ar gyfer deilliannau lle bo hynny'n briodol.

Argymhelliad 3: i Lywodraeth Cymru

Dylai arweinyddion hyn o fewn Llywodraeth Cymru sicrhau bod addysg cyfrwng Cymraeg yn cael ei hystyried yn greiddiol ar hyd y broses o gynllunio a gweithredu polisiâu addysg. Dylai hyn gynnwys ystyriaeth ofalus o gyfraniad a thraweffaith tebygol polisiâu ar y deilliannau y mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo iddynt yn y Strategaeth.

Argymhelliad 4: i bartneriaid gweithredu

Dylai awdurdodau lleol, consortia rhanbarthol a darparwyr addysg a hyfforddiant sicrhau bod

- a) arweinyddion yn arddel gweledigaeth y Strategaeth a'u bod yn gweithredu mewn ffordd sy'n gyson â nodau a deilliannau'r Strategaeth;
- b) nodau a deilliannau'r Strategaeth yn cael eu blaenoriaethu fel rhan o'u cynlluniau strategol sefydliadol.

Argymhelliad 5: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod pob awdurdod yn gosod targedau ar gyfer tyfu darpariaeth blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg a'u cynnwys yn y Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg.

Argymhelliad 6: i Lywodraeth Cymru

Dylid cynnal astudiaeth benodol ar gynllunio darpariaeth yn y blynyddoedd cynnar, gan ganolbwyntio ar y materion isod:

- asesu i ba raddau y mae awdurdodau lleol yn cynllunio ar gyfer darpariaeth blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg fel rhan integredig o Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg;
- y camau sydd eu hangen er mwyn i awdurdodau a phartneriaid gweithredu sicrhau llwybrau dilyniant clir ar gyfer teuluoedd o'r cyfnod cyn-statudol i ysgolion;
- canllawiau/dulliau y gellid eu defnyddio ar lefel leol i symbylu galw am ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y blynyddoedd cynnar;
- yr amrywiadau yn y ffordd y mae awdurdodau yn casglu gwybodaeth am y galw am ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg fel rhan o Asesiadau o Ddigonolrwydd Gofal Plant;
- y blaenoriaethau a'r gofynion wrth ddatblygu'r gweithlu blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg.

Argymhelliad 7: i awdurdodau lleol

Dylai awdurdodau lleol gynnal ymgynghoriad cynhwysfawr ac agored wrth ddiwygio Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y dyfodol, yn unol â darpariaethau'r Rheoliadau perthnasol.

Argymhelliad 8: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi adroddiad monitro blynyddol ar gynnydd ac effeithiolrwydd gweithredu'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg. Byddai'r adroddiad hwn yn cynnig cyfle i adnabod yr awdurdodau hynny sydd wedi llwyddo i dyfu'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg a herio awdurdodau sydd wedi tan berfformio yn erbyn eu cynlluniau a thargedau lleol. Gallai'r adroddiad hwn fod yn gyfrwng i rannu

arferion da wrth weithredu'r cynlluniau.

Argymhelliad 9: i awdurdodau lleol

Dylai awdurdodau lleol sicrhau bod penderfyniadau, polisiau a gweithdrefnau addysg lleol yn adlewyrchu gweledigaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg a bod hyn yn cael ei gyfleu yng nghynnwys a gweithrediad eu Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg a chynlluniau perthnasol eraill.

Argymhelliad 10: i Lywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol

Dylai Llywodraeth Cymru barhau i weithio'n agos gydag awdurdodau lleol i flaenoriaethu gwella cyfraddau dilyniant mewn addysg cyfrwng Cymraeg ar hyd y Cyfnodau Allweddol. Er mwyn cefnogi'r gwaith hwn:

- a) dylid sicrhau bod gan swyddogion a chynllunwyr polisi sy'n gweithio ar lefel leol ddealltwriaeth o'r rhesymau y tu ôl i benderfyniadau rhieni a phlant i newid cyfrwng;
- b) dylid gosod targedau clir ar gyfer cynyddu'r ganran o ddysgwyr sy'n parhau mewn addysg cyfrwng Cymraeg hyd at Gyfnod Allweddol 4 yn yr ardaloedd hynny gyda'r cyfraddau dilyniant isaf.

Argymhelliad 11: i sefydliadau addysg bellach

Dylai sefydliadau addysg bellach sicrhau bod ganddynt gynlluniau gweithredu i ddatblygu darpariaeth Cymraeg sy'n gyfredol ac sy'n nodi eu meysydd blaenoriaeth yn glir. Dylai cynlluniau strategol y sefydliadau nodi sut y byddant yn ehangu darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn colegau i gefnogi twf yn y sector.

Argymhelliad 12: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod cydberthynas a chysondeb rhwng Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg a chynlluniau gweithredu darpariaeth cyfrwng Cymraeg sefydliadau addysg bellach. Lle nad yw hyn yn digwydd, dylai Llywodraeth Cymru gynnig gwelliannau i'r cynlluniau er mwyn hwyluso cynnydd tuag at ddeilliant 4 y Strategaeth, sef 'mwy o fyfyrwyr 16–19 oed yn astudio pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg, mewn ysgolion, colegau a dysgu seiliedig ar waith'.

Argymhelliad 13: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru ystyried sut i fesur y galw am ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg ôl-16 mewn modd mwy systematig. Dylid archwilio sut y gellid sicrhau bod dysgwyr yn mynegi eu dewis iaith astudio fel rhan o broses ymgeisio gyffredin newydd.

Argymhelliad 14: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru gynnal adolygiad pellach mewn perthynas â darpariaeth cyfrwng Cymraeg i ddysgwyr ag anghenion dysgu ychwanegol. Dylai'r adolygiad ystyried pa arferion da sy'n bodoli ar lefel leol a rhanbarthol. Dylai'r adolygiad hefyd ystyried capasiti'r gweithlu cyfrwng Cymraeg yn y maes.

Argymhelliad 15: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru barhau i weithio mewn partneriaeth â Chyngor y Gweithlu Addysg er mwyn datblygu dull cynhwysfawr a systematig i asesu'r cyflenwad a'r galw am ymarferwyr cyfrwng Cymraeg o fewn y sector. Dylai hyn arwain at gynllunio mwy strategol ar gyfer y gweithlu yn y dyfodol a chefnogi'r broses o gynyddu'r cyflenwad ac ansawdd ymarferwyr yn y sector cyfrwng Cymraeg.

Argymhelliad 16: i Lywodraeth Cymru

Er mwyn sicrhau bod y Cynllun Sabothol yn cael ei ddefnyddio mewn ffordd bwrpasol a strategol dylai Llywodraeth Cymru annog awdurdodau lleol i adnabod dangosyddion i fesur llwyddiant y Cynllun, sydd yn cefnogi blaenoriaethau eu Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg.

Argymhelliad 17: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru fonitro'r cyllid a ddarperir fel rhan o weithdrefnau'r Grant Gwella Addysg newydd i'r sector cyfrwng Cymraeg. Dylid sicrhau bod lefel y cyllid a ddyrennir i gonsortia ac awdurdodau lleol ar gyfer hyfforddiant i'r gweithlu cyfrwng Cymraeg yn eu galluogi i gwrdd â thargedau Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg ac ymateb i flaenoriaethau wrth gynyddu darpariaeth.

Argymhelliad 18: i Gymwysterau Cymru

Dylai Gymwysterau Cymru gydweithio â chyrrff dyfarnu i sicrhau bod cefnogaeth gyfartal ar gael i ddysgwyr yn y sector cyfrwng Cymraeg ac nad ydynt o dan anfantais o gymharu â'r cymorth a'r adnoddau sydd ar gael i ddysgwyr yn y sector cyfrwng Saesneg.

Argymhelliad 19: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru barhau i ddarparu rhaglen gomisiynu adnoddau cyfrwng Cymraeg a sicrhau bod y rhaglen yn darparu adnoddau mewn modd amserol ar gyfer cefnogi gofynion y cwricwlwm a chymwysterau cyfrwng Cymraeg.

Argymhelliad 20: i Lywodraeth Cymru

Dylai Llywodraeth Cymru barhau i annog ysgolion, awdurdodau lleol a chonsortia rhanbarthol i rannu adnoddau cyfrwng Cymraeg a dwyieithog. Er mwyn hwyluso hyn, dylai Llywodraeth Cymru barhau i annog ymarferwyr pwnc i fanteisio ar gyfleoedd i greu rhwydweithiau pwnc ar lein (e.e. drwy Hwb+).

Argymhelliad 21: i Lywodraeth Cymru

Fel rhan o ddatganiad polisi i atgyfnerthu gweledigaeth y Strategaeth, dylai Llywodraeth Cymru gydnabod yr angen am weithredoedd ychwanegol i ddatblygu a chryfhau sgiliau llafar Cymraeg yn y sector cyfrwng Cymraeg. Dylai'r gweithredoedd hyn ganolbwyntio ar wella sgiliau ar gyfer paratoi dysgwyr ar gyfer y gweithlu. Dylai Llywodraeth Cymru gynnal adolygiad o sut i gyflwyno cyfleoedd newydd o'r fath mewn cyd-destunau ffurfiol ac anffurfiol.

Barn yr ymchwilwyr a fynegir yn yr adroddiad hwn ac nid yw o reidrwydd yn adlewyrchu barn Llywodraeth Cymru

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch â:
Catrin Redknap
Prif Swyddog Ymchwil (Iaith Gymraeg)
Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

catrin.redknap@cymru.gsi.gov.uk

Ffôn. 0300 025 5720

ISBN: 978-1-4734-5983-0

© Hawlfraint y Goron 2016

Mae'r holl gynnwys ar gael o dan y Drwydded Llywodraeth Agored v3.0 oni nodir yn wahanol.

<http://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/3/>